

Кубіцький С. О., кандидат педагогічних наук, доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

Воронцов О. С., здобувач кафедри військової педагогіки та психології Військового інституту Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (м. Київ)

ЗАГАЛЬНОНАУКОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ МОЛОДШИХ ОФІЦЕРІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

У статті представлено аналіз загальнонаукової сутності, провідних принципів та характеристик процесу підвищення кваліфікації молодших офіцерів соціально-психологічної служби Збройних Сил України. Виявлено провідні теоретичні підходи до аналізу проблеми професійної підготовки офіцерів соціально-психологічної служби в системі підвищення кваліфікації. Обґрунтовано доцільність застосування дистанційної форми навчання в системі підвищення кваліфікації офіцерів соціально-психологічної служби.

Ключові слова: молодший офіцер соціально-психологічної служби, система підвищення кваліфікації, дистанційна форма навчання, компетентність.

В статье представлен анализ общенаучной сущности, ведущих принципов и характеристик процесса повышения квалификации младших офицеров социально-психологической службы Вооруженных Сил Украины. Выявлены ведущие теоретические подходы к анализу проблемы профессиональной подготовки офицеров социально-психологической службы в системе повышения квалификации. Обоснована целесообразность применения дистанционной формы учебы в системе повышения квалификации офицеров социально-психологической службы.

Ключевые слова: младший офицер социально-психологической службы, система повышения квалификации, дистанционная форма обучения, компетентность.

The analysis of scientific essence, leading principles and descriptions of process of in-plant training of subalterns of social psychological service of Military Powers of Ukraine is presented in the article. The leading theoretical going is educed near the analysis of problem of professional preparation of officers of social psychological service in the system of in-plant training. Expediency of application of the controlled from distance form of studies is reasonable in the system of in-plant training of officers of social psychological service.

Keywords: subaltern of social psychological service, system of in-plant training, controlled from distance form of studies, competence.

Актуальність досліджуваної проблеми. Розбудова власних Збройних Сил розпочалася в Україні на основі військової спадщини колишнього СРСР. До новоутворених Збройних Сил перейшов також потенціал виховної діяльності в армії, засоби морально-психологічної діяльності у військових підрозділах тощо. Організацію соціально-психологічної роботи у Збройних Силах, проте, ускладнювали обставини скасування військово-політичних органів, до яких, як свідчать історичні документи, входило до 2,5% особового складу армії [1]. На місці розформованих органів виховної діяльності, натомість, були створені органи по роботі з особовим складом (ОРОС) [2]. Саме на ці органи покладалося завдання соціально-психологічного забезпечення військової служби. І лише з 1995 року законодавчо було оформлено створення соціально-психологічної служби ЗСУ [3]. Створення такого особливого органу роботи з військовослужбовцями було на той час

актом безпрецедентним, оскільки соціально-психологічна служба була структурою позапартійною, яка була покликана здійснювати всю соціально-психологічну діяльність у військових підрозділах.

Мета статті – виявити провідні теоретичні підходи до проблеми формування фахової компетентності молодшого офіцера соціально-психологічної служби Збройних Сил України в процесі підвищення кваліфікації.

Офіцер соціально-психологічної служби повинен забезпечити успішне проходження військовослужбовцями процесу проходження військової служби. Як свідчить аналіз наукової літератури [4-6], військова діяльність та військова служба розглядаються у військовій психології як особливий вид суспільно значущої діяльності, який об'єднує військове навчання, бойове чергування, караульну й внутрішню службу, обслуговування й ремонт військової техніки, участь у бойових

діях та військових операціях тощо. Тому й соціально-психологічний супровід цих видів діяльності складає в комплексі зміст і сутність професійної діяльності офіцера соціально-психологічної служби і є свідченням відповідного рівня його фахової компетентності.

Оскільки військова діяльність є провідним об'єктом професійного впливу офіцера соціально-психологічної служби, їй варто приділити більше уваги. Науковці [4-5] вирізняють у структурі військової діяльності військово-навчальну, військово-службову і бойову. Військово-навчальна діяльність передбачає підвищення бойової готовності, зростання рівня володіння зброєю та військовою технікою, підвищення рівня бойової згуртованості; військово-службова діяльність – забезпечення боєготовності наявним організаційним і кадровим ресурсом (бойових чергувань, караульної служби тощо). Бойова діяльність є особливим видом військової діяльності, оскільки передбачає специфічну мету (знищення військового супротивника), специфічні умови її реалізації (військова небезпека), специфічні засоби досягнення мети (зброя, військова техніка тощо) [7]. А оскільки офіцеру соціально-психологічної служби доводиться мати справу саме з такими видами людської діяльності, то це професійна діяльність в умовах напруженості й складності.

Загальнонаукова сутність системи підвищення кваліфікації офіцерів соціально-психологічної служби, на нашу думку, ґрунтується на кількох базових науково-педагогічних підходах, серед яких найважливішими вважаємо компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний та системний.

Основи *системного* підходу у науковій літературі представлені дослідженнями Г.Клейнера, Я.Корнаї, В.Каткало, Г.Г.Кузнєцової, О.М.Павлова, В.М.Спіцнаделя та ін. [8-13]. Цінність системного підходу до досліджуваної нами проблеми полягає у тому, що цей підхід дає змогу створити основу для логічного й послідовного вирішення проблеми і прийняття рішення. За теорією системного аналізу досліджувана нами проблема належить, на нашу думку, до слабко структурованих, тобто таких, що мають у своєму складі якісні елементи, водночас як і

маловідомі, невизначені аспекти, які прагнуть до домінування. Щоб вирішити проблему нашого дослідження за системним підходом, маємо прийти кілька етапів – формулювання проблемної ситуації, визначення мети і критеріїв її досягнення, побудова моделей вирішення проблеми, пошук оптимального варіанта вирішення, управління процесом реалізації моделі та перевірка ефективності розв'язання проблеми.

Вважаємо, що виокремлені нами компоненти фахової компетентності молодшого офіцера соціально-психологічної служби цілком узгоджуються з алгоритмом застосування системного підходу. Так, розглядаючи процес підвищення кваліфікації як систему, ми маємо представити його у сукупності взаємопов'язаних компонентів. Вважаємо, що найбільш суттєвими й визначальними компонентами фахової компетентності молодшого офіцера соціально-психологічної служби, яка має розвиватися під час проходження системи підвищення кваліфікації є, на нашу думку, мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний.

Процес розвитку професійної компетентності молодших офіцерів соціально-психологічної служби в системі підвищення кваліфікації має бути побудований на засадах *компетентнісного підходу*, основи якого викладено в наукових працях І.Я.Зимньої, В.В.Краєвського, А.В.Хутоського, Н.В.Кузьміної та О.О.Реана, В.О.Калініна, Я.Б.Сікори, Г.К.Маркової та ін. [14-17]. Так, на думку Н.В.Кузьміної, у фахівця, який працює з людьми, має бути сформована професійна компетентність, яка, у свою чергу, представлена такими важливими для проблеми нашого дослідження складниками:

1) спеціальна компетентність, що виражається у системі знань, кваліфікації й досвіду діяльності в обраній галузі;

2) психолого-педагогічна компетентність – як уміння володіти діагностичними методиками, будувати доцільні стосунки з оточуючими, знати вікову психологію, психологію міжособистісного спілкування;

3) диференціально-психологічна компетентність, яка виявляється у галузі мотивів, здібностей, спрямованості як уміння виявляти особистісні характеристики

людини, визначати й враховувати її емоційний стан, вміння грамотно будувати стосунки з керівниками, підлеглими;

4) аутопсихологічна компетентність – вміння усвідомлювати рівень власної діяльності, своїх здібностей, знання про способи професійного самовдосконалення, вміння бачити недоліки в своїй діяльності й прагнення самовдосконалення [18].

Особистісно орієнтований підхід до формування фахової компетентності молодших офіцерів соціально-психологічної служби в умовах підвищення кваліфікації забезпечує, на нашу думку, диференціацію та індивідуалізацію змісту, форм, методів навчання, а також формує індивідуальний стиль сприйняття й засвоєння теоретичних знань і практичних навичок зазначеними військовими фахівцями. Основи особистісно орієнтованого підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців подано в наукових працях Ш. Амонашвілі, Є. Ільїна, К. Роджерса, Р. Штайнера, Д.Н. Белухіна, Л.І. Божович, Є.В. Бондаревської, В.В. Серікова, І.С. Якиманської, С.Л. Яценко та ін. [19-23]. Проте система підвищення кваліфікації, а особливо у межах військової освіти, в цьому відношенні в науковій літературі фактично не представлена.

Діяльнісний підхід до проблеми формування фахової компетентності молодших офіцерів соціально-психологічної служби висвітлює об'єкт і предмет дослідження в діяльнісному полі, тобто дає змогу окреслити як діяльність такі феномени:

1) процес підвищення кваліфікації як особливий вид навчальної діяльності офіцера соціально-психологічної служби, мета якої полягає у зростанні рівня фахової компетентності та вдосконаленні професійних ЗУНів;

2) процес професійної діяльності офіцера соціально-психологічної служби як різновид професійної діяльності в просторі військової діяльності і військової служби.

Основи діяльнісного підходу у професійній педагогіці представлені в наукових працях Л.С.Виготського, Є.І.Ісаєва, О.М.Леонтьєва, В.І.Слободчикова, О.С.Калюжного та ін. [24-25].

Особливе місце в системі підвищення кваліфікації молодших офіцерів соціально-психологічної служби, на нашу думку, має належати *дистанційній формі навчання*.

Основи дистанційної освіти висвітлені в науковому доробку А.А.Андреєва, М.Ю.Бухаркіної, А.Ю.Куріна, М.В.Моїсеєвої, Є.С.Полат, В.О.Трайнева та ін. [26-29].

Ми вважаємо, що дистанційна форма навчання порівняно з традиційною має суттєві *переваги*, які виявляються у такому:

1. Дистанційна освіта може забезпечити неперервність отримання освіти, а значить, зростання рівня своєї фахової компетентності протягом усього періоду військово-професійної діяльності.

2. Дистанційна освіта є прикладом відкритої моделі освіти, яка забезпечує гнучкий доступ до освіти внаслідок реалізації процесу конвергенції – розвитку особистості в умовах інформатизації суспільства.

3. Навчання може відбуватися на засадах паралельності: розвиток фахової компетентності може відбуватися сумісно з основною професійною діяльністю офіцера соціально-психологічної служби.

4. Дистанційна освіта забезпечує вільний доступ до інформаційних ресурсів суспільства та свободу вибору стратегії навчання [30].

Крім зазначених переваг, дистанційне навчання є достатньо рентабельною формою навчання, оскільки, за свідченням науковців, дистанційне навчання на 50% дешевше традиційного [26]. Дистанційне навчання змінює суб'єкт-суб'єктну структуру навчального процесу: викладач у системі дистанційної освіти виконує переважно ролі організатора і консультанта, а слухач в системі підвищення кваліфікації повинен мати добре розвинені навички самостійної роботи та достатній рівень володіння інформаційними технологіями [29].

Система підвищення кваліфікації молодших офіцерів соціально-психологічної служби має будуватися з урахуванням *комплексу принципів*. Виходячи з того, що ми вважаємо за необхідне спроектувати дистанційну модель підвищення кваліфікації молодших офіцерів соціально-психологічної служби, серед найважливіших принципів ми виділяємо такі (виходячи з виокремлених нами теоретичних підходів):

1. Принцип *гуманізації*. Його сутність у контексті проблеми нашого дослідження полягає у тому, що за умови введення дистанційної форми підвищення кваліфікації

молодших офіцерів соціально-психологічної служби ми гуманізуємо весь процес навчання, поставивши в його центр особистість військового фахівця, який перебуває в системі підвищення кваліфікації досить короткий час, але мусить засвоїти достатньо великий обсяг психологічних знань. Тому саме дистанційну форму підвищення кваліфікації ми вважаємо оптимальною для розвитку фахової компетентності молодшого офіцера соціально-психологічної служби.

2. Принцип *індивідуалізації* фахової підготовки молодших офіцерів соціально-психологічної служби безпосередньо пов'язаний з принципом гуманізації, оскільки передбачає створення індивідуального змісту підвищення кваліфікації для кожного з слухачів у системі підвищення кваліфікації. Такий підхід зумовлений тим, що кожен з молодших офіцерів соціально-психологічної служби приходиться на цю посаду зі своїм рівнем психологічних знань, фахової підготовки як військового фахівця або ж узагалі без такої підготовки. Тому весь процес підвищення кваліфікації має бути побудований на індивідуалізації – на рівні постановки мети, визначення змісту, оцінки рівня сформованості компетентності за результатами того чи іншого етапу навчання в системі підвищення кваліфікації.

3. Принцип *неперервності*, який з одного боку поєднується з теорією неперервної освіти, з іншого – визначає необхідність застосування дистанційних форм підвищення кваліфікації молодших офіцерів соціально-психологічної служби, оскільки саме дистанційна форма навчання забезпечує неперервність освіти будь-якого фахівця. У дистанційній формі навчання можна викласти як окремі навчальні курси, так і всю сукупність змісту освіти загалом.

4. Принцип *єдності теорії і практики*. Цей принцип реалізується в площині нашого дослідження у тому, що молодші офіцери соціально-психологічної служби, які не отримали фахової підготовки як психологи, або ж як військові фахівці, мають поєднувати нові теоретичні знання з практикою соціально-психологічної підтримки і супроводу безпосередньо на службі.

5. Принцип *нетрадиційності навчання*. Цей принцип науковцями називається серед

нових принципів навчання як такий, який вимагає використання й проектування нових форм і методів навчання на будь-якому його ступені – в школі, в професійному навчальному закладі, в системі післядипломної освіти й підвищення кваліфікації. Ми вважаємо, що нетрадиційність фахової підготовки молодших офіцерів соціально-психологічної служби в системі підвищення кваліфікації полягає у використанні дистанційної форми навчання.

Формування фахової компетентності у системі підвищення кваліфікації офіцерів соціально-психологічної служби може бути представлена на кількох рівнях, а саме:

1. Методологічний рівень формування фахової компетентності забезпечує формування здатності молодшого офіцера до аналізу оточуючої дійсності, визначення мети та змісту своєї професійної діяльності та змісту військової служби солдат і офіцерів та ін.

2. Теоретичний рівень формування фахової компетентності у системі підвищення кваліфікації покликаний забезпечити розвиток психологічних знань офіцерів соціально-психологічної служби з урахуванням психологічної специфіки об'єкта соціально-психологічного впливу; знань сучасних психологічних теорій, методів діагностики. Теоретичний рівень забезпечує розвиток професійного мислення молодших офіцерів соціально-психологічної служби, створення системи знань про розвиток особистості військовослужбовця в умовах проходження служби, про забезпечення міжособистісної взаємодії у військовому підрозділі тощо.

3. Практичний рівень формування фахової компетентності передбачає закріплення у молодших офіцерів соціально-психологічної служби професійних навичок вирішення професійних завдань, розв'язання конфліктів, профілактики соціально відхиленої поведінки військовослужбовців тощо.

Результатом забезпечення ефективного процесу формування фахової компетентності молодшого офіцера соціально-психологічної служби є розвиток його індивідуального стилю професійної діяльності після проходження підвищення кваліфікації [14].

Враховуючи викладене вище, можемо

Питання педагогіки

дійти **висновку** про те, що система підвищення кваліфікації молодших офіцерів соціально-психологічної служби може бути викладена в площині кількох провідних теоретичних підходів, які дозволяють виявити головні принципи та рівні розвитку фахової компетентності офіцера соціально-

психологічної служби у процесі підвищення кваліфікації. **Перспективу подальших досліджень** вбачаємо у розробці структури фахової компетентності молодшого офіцера соціально-психологічної служби за допомогою дистанційної форми навчання.

Література

1. Об упразднении военно-политических органов в ВС СССР. Приказ МО СССР № 418 от 1.09.1991 г. ГДАМОУ Інв. 463-с. – С. 193.
2. Безбах В. Формування виховних структур у Збройних Силах незалежної України в 1991-1992 рр. / Віктор Безбах. – електронний ресурс. – режим доступу: www.nbuv.gov.ua/Portal/natural/Vnulp/Armia/2008_634/31.pdf.
3. Концепція Соціально-психологічної служби ЗС України (Проект) // Народна армія. - 1991. - 11 жовтня.
4. Военная психология : учебник для высших военно-политических училищ Советской Армии и Военно-Морского Флота / под ред. А. Д. Глоточкина, К. К. Платонова, В. В. Шеляга. – М. : Военное издательство, 1972. – 295 с.
5. Федоренко В. А. Философско-социологические вопросы воинского воспитания / В. А. Федоренко. – Ж. : ЖВУРЭ ПВО, 1994. – 232 с.
6. Ягупов В. В. Військова психологія : підручник / В.В. Ягупов. – К.: Тандем, 2004. – 656 с.
7. Сірий А.В. Психологічні особливості військово-професійної діяльності військовослужбовців за контрактом / А.В.Сірий. – електронний ресурс. – режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc.../zmist.html.
8. Клейнер Г. Системная парадигма и теория предприятия / Г.Клейнер // Вопросы экономики. – 2002. – № 10. – С.8-12.
9. Корнаи Я. Системная парадигма / Я.Корнаи // Вопросы экономики. – 2002. – № 4. – С.24-28.
10. Катькало В.С. Эволюция теории стратегического управления / В.С.Катькало : монография. - СПб. : СПбГУ, 2007. – 424 с.
11. Кузнецова А.Г. Развитие методологии системного подхода в отечественной педагогике / А.Г.Кузнецова : монография. - Хабаровск: Изд-во ХК ИППК ПК, 2001. – 152 с.
12. Павлов А.Н. Основы системного подхода и системного анализа : учебное пособие / А.Н.Павлов. – М. : МИПКИ, 2009. – 286 с.
13. Спицнадель В.Н. Основы системного анализа : учебное пособие / В.Н. Спицнадель. - СПб.: «Изд. дом «Бизнес-пресса», 2000. – 326 с.